

JOSAFAT DE PRUDENCI BERTRANA. POLÈMICA A LA FESTA DE LA BELLESA DE PALAFRUGELL (1905) I RECEPCIÓ POSTERIOR DE L'OBRA

GLÒRIA GRANELL I NOGUÉ

Prudenci Bertrana publica *Josafat* l'any 1906. Es tracta de la primera novel·la que publica i serà la més reeixida, de llarg, de la seva carrera literària. L'obra és escrita el 1905 com a molt tard, ja que aquest any Bertrana la presenta a la Festa de la Bellesa de Palafrugell.

L'any 1905 Bertrana és un intel·lectual clau a la ciutat de Girona. Almenys des del 1892 compta amb un important renom com a pintor, realitza exposicions sovintejadades en locals comercials de la ciutat, fa classes de dibuix de figura i còpia de guix a l'Escola Municipal d'Arts i Oficis de Girona¹ i té una acadèmia particular de dibuix. El 1898 descobreix la seva vocació literària i des del seu primer escrit, *Les meves veïnes*,² publica regularment contes i apunts literaris a les principals revistes de la ciutat. Els escrits de Bertrana d'aquests anys vénen marcats per la necessitat d'explicar estats anímics, seguint la línia del Santiago Rusiñol del moment. Publica breus notes reflexives, partint de la influència que exerceix i exercirà sempre en ell la naturalesa, i contes amb una clara estructura narrativa i personatges rodons. No ha publicat

¹ MARQUÈS, Salomó, *De l'escola de dibuix a l'escola municipal de Belles Arts*, Girona, Ajuntament de Girona, 1990, pàg. 67.

² *Lo Geronès*, 13-3-1898. Conte reproduït a GRANELL, Glòria, "Els primers passos de l'artista", dins el catàleg *Prudenci Bertrana. La presó de l'ànima*, Girona, Diputació de Girona, 1999, pàg. 27-29.

encara, però, cap novel·la ni cap recull de contes en forma de volum. La seva primera novel·la, *Violeta*, és escrita el 1899 i encara avui resta inèdita,³ i el primer recull de contes, *Crisàlides*, no veurà la llum fins al 1907 i reuneix tan sols una part dels contes publicats aquests primers anys a la premsa gironina.

Junt amb Xavier Montsalvatge, Miquel de Palol, Carles Rahola, Rafael Masó, els germans Viver i altres, Bertrana forma part del grup de joves intel·lectuals modernistes de Girona que creuen en l'art i volen despertar la ciutat d'un adormiment intel·lectual que no poden entendre. Des de les revistes *Vida* i *L'Enderroch*, amb posicions diferents però punts en comú, aquests escriptors busquen vies de sortida a un ambient cultural necessitat de renovació. Bertrana és el més gran del grup, però s'hi integra perfectament i troba en l'activisme cultural una via per escapar de la grisor que segons ell ja omple el seu ritme diari d'artista que vol i dol, que lluita per viure de l'Art i per l'Art i que a l'hora de la veritat ha d'exercir una activitat artística que passa per pintar retrats i donar classes de pintura per satisfer les necessitats econòmiques familiars. Tot i que anys a venir Bertrana ideològicament serà més proper al grup que prové de *L'Enderroch*, és important destacar les seccions "Parlem d'art" i "L'art a Girona" que publica a *Vida* durant el 1902. En aquests articles Bertrana plasma la seva concepció artística, basada en la sinceritat de l'art, en el privilegi de l'artista com a escollit que veu més enllà de la realitat i en l'obsessió per traslladar al públic la seva sensibilitat en el marc d'una societat que segons ell té el gust espatllat per culpa de la baixa qualitat de l'oferta cultural que generalment se li ofereix.

Així doncs, el 1905 Bertrana és un artista plàstic reconegut a Girona, un escriptor que va publicant breus contes i que ha guanyat alguns premis literaris i un personatge clau en el programa de renovar el panorama cultural de la ciutat, sobretot amb una activitat com els Jocs Florals, en què té un paper molt important.⁴ En aquest context, i amb tan sols set anys d'experiència com a escriptor, el 1905 presenta a la Festa de la Belleza de Palafrugell una obra de la magnitud de *Josafat*.

³ Sobre aquesta obra, vegeu TAYADELLA, Antònia; SOLDEVILA, Llorenç; GALLÉN, Enric, "Un pròleg inèdit de Prudenci Bertrana", *Faig*, núm. 11, març 1980, pàg. 4-9.

⁴ GRANELL, Glòria, "Prudenci Bertrana i els Jocs Florals de Girona", dins el dossier "Els Jocs Florals de Girona: un impuls cultural a la ciutat", *Revista de Girona*, núm. 205, març-abril 2001, pàg. 71-77.

Aquest 1905 Palafrugell crea la Festa de la Bellesa per iniciativa de la secció de Belles Arts del Centre Català de la població. El concurs vol trencar amb la concepció de premis literaris monopolitzada fins al moment pels Jocs Florals, i des de *El Poble Català* és vist per Manuel de Montoliu com a model per a una reforma dels Jocs Florals.⁵ Entre les novetats que presenta, destaca el fet d'oferir pocs premis però en metàl·lic. S'hi ofereixen premis de poesia, novel·la i música. La premsa gironina es fa ressò d'aquest premi en tot el seu procés: anunciament, cartell del concurs, jurat, llista de les composicions rebudes, rumors dels possibles premiats i veredictes, i el primer número de la revista *Emporium*⁶ és dedicat íntegrament a la Festa, amb escrits del jurat i els premiats i retrats realitzats per Prudenci Bertrana. Com que el cartell del concurs dóna com a data màxima d'entrega d'originals el 15 de juny d'aquell any,⁷ podem afirmar que *Josafat* és escrit amb anterioritat a aquesta data. Les dues obres finalistes en el concurs de novel·la de la Festa de la Bellesa són *Josafat* i *L'home bo*, de Josep Pous i Pagès. Després d'una deliberació que imaginem discutida, resulta guanyadora del primer premi de novel·la *L'home bo*. El jurat està format per Joan Maragall, Jaume Massó i Torrents i Joan Vergés i Barris, que actua de secretari. Ben aviat comencen a córrer veus que el que ha fet decidir el jurat ha estat la "immoralitat" de *Josafat*. De fet, com veurem, aquesta falta de moralitat és l'únic argument que dóna el jurat en l'acta de la festa per justificar la seva elecció. Si bé és evident que *Josafat* en el context social de l'època per força ha de sorprendre, la profunditat dramàtica i el sensualisme punyent d'algunes escenes queden encara més subratllades tenint al costat *L'home bo*, una novel·la que té com a objectiu l'ennobliment de la bondat humana.

L'evident superioritat literària de *Josafat*, i per tant la demostració que el jurat es regeix per criteris no literaris, provoca una allau de comentaris a la premsa. En l'acta d'entrega dels premis, el mateix secretari, el Sr. Vergés, en exposar el veredictes justifica l'opció presa valorant molt la qualitat literària de l'obra de Bertrana. Aquest discurs es publica en el corresponent volum de la

⁵ MARFANY, Joan Lluís, *Aspectes del Modernisme*, Ed. Curial, Barcelona, 1975, pàg. 235.

⁶ *Emporium* núm. 1, Palafrugell, juliol 1905.

⁷ *El Autonomista*, 10-3-1905.

Festa, el maig de 1906, però just després de l'acte, i en plena polèmica, és reproduït també a la revista *Emporium*.⁸ Com apunta Jordi Castellanos, en aquesta memòria Joan Vergés deixa clares les raons implícites per les quals *Josafat* no resulta guanyadora, ja que en parla amb una admiració que no és pròpia per referir-se a una obra desestimada.⁹ En transcrivim un fragment llarg perquè creiem que il·lustra a la perfecció la polèmica sorgida al respecte:

“La Prosa, s’es presentada d’un to mes igual d’un desnivell menys sensible. No’ns han vingudes com en la Poesia composicions ben dolentes, mes tampoc el nombros estol d’obras magistrals qu’alla hem pogut admirar.

Dues tant sols d’entre elles s’enlairen superbament per sobre totes les altres i han impresionat veritablement al Jurat Calificador. La una té per títol *Josafat* i la altra qu’es la guanyadora del premi, es senyalada amb el número 77 del concurs i titulada *L’home bo; L’Excelsior*.

Josafat, es una concepció grandiosa, magistralment desenrotllada. Son realisme casi brutal a voltes, apareix com ennoblit, com dignificat per la fantasia del artista qu’ens afalaga l’esperit de un encís irresistible. El drama intern, violent, intensíssim, la poderosa lluita qu’es revolca per l’ànima petita d’aquell cos gegant, d’en Josafat, el campaner salvatge, brutal, luxuriós i fanàtic; l’esclat de ses passions qu’es desborden en la plenitud de sa bestialitat, topant violentment contra sa consciència rudimentaria, endurida de supersticions i fanatisme, tot això ens ho presenta l’autor viu, palpitant, immens, amb un vigor, amb una força, amb un relleu que maravella. En les escenes de seducció en que apareix com el símbol de la temptació carnal, la meretriu impúdica i fastigosa, el cuadro esdevé llotós i repugnant, a força de detalls infectes qu’enterbolexen i profanen la puresa de l’obra d’art. Mes malgrat aixó i fins en aquets moments, el drama punyent que batega en l’interior d’aquell home les violentes convulsions de son esperit atormentat, qu’es transparenten en ses accions i en ses paraules, ens sugestionen tant fortament, que’ns produeixen la noble fruició de l’art, i redimeixen l’obra.

La composició que ha obtingut el premi, es, com vos he dit *L’home bo, L’Excelsior*.

⁸ *Emporium* núm. 2, any I, 15-8-1905.

⁹ CASTELLANOS, Jordi, pròleg de *Josafat*, Barcelona, Ed. 62., 1998, pàg. 14.

En res se sembla á la anterior.

Es la visió serena i transparenta d'una ànima gran. La forma, es senzilla, correcta, armoniosa, una estatueta grega. Es ample i reposat com un cant Beetovenià. Endinzat en sa lectura, un hi trova la apacible tranquil·litat, la satisfacció plena, la emoció complerta que fá sentir la contemplació de la Naturalesa.

Cal llegir-ho. La impressió que'm produhí no sé explicar-la. Potser es la força del bé, de la bondat, que sublima les obres dels homes i desprén un efluvi de bellesa incomparable que li fá assolir la perfecció de l'art. Potser es la creació de l'home sa d'ànima forta i tranquil·la, que s'enlaire am magestat com un sol esplendorós, apagant l'intranquil espurneig de les estrelles tremoloses, de les obres dels febles, atormentades i malaltices.

L'home bó, es la obra d'art complerta, que vos omple el cor d'emoció, que vos asserena l'esperit, que vos encarna el cervell d'una aura refrescant i purificadora, que vos inonda tot l'esser de un plaer inefable.”

Josafat és considerada pel jurat una concepció grandiosa, un esclat de passions, un relat viu, palpitant, immens, amb vigor, força i relleu, però consideren que conté un realisme brutal i detalls infectes de sensualisme que profanen l'obra d'art, encara que el drama intern del protagonista la redimeixi. *L'home bo*, en canvi, és descrita tan sols valorant-ne la forma senzilla, correcta, harmoniosa, però a l'altre costat de la balança no hi ha detalls infectes sinó la força del bé que asserena l'esperit.¹⁰ El criteri és obvi.

El poble de Palafrugell el 1905 compta amb pocs mitjans de comunicació. Tan sols trobem un article que comenti les obres finalistes i la polèmica existent al diari *La Crónica*.¹¹ Aquest diari fa un breu comentari de l'obra guanyadora:

“Del premi qu'obtingué lo treball en prosa “L'home bo” y del qui fou guanyador Joan Pous i Pagès, per lo poch que d'ell poguerem sentir no passa

¹⁰ Joan Maragall considera que *L'home bo* plasma molt bé la visió del món de Josep Pous i Pagès, basada en la llibertat, la justícia i la bondat com a qualitats supremes de l'home. BOSCH, M. Àngels, *Pous i Pagès, vida i obra*, Figueres, Institut d'Estudis Empordanesos, 1997, pàg. 115.

¹¹ ERNEST, “La Festa de la Belleza”, *La Crónica*, 2-8-1905, pàg. 26.

d'esser un trevall com un altre de género descriptiu, sencill, de formas correctas y admirable precisió, salpicat á voltas per falaguera dicció y pincellada de artista.”

Sorprement, no es parla de la polèmica sobre el no guardonament de *Josafat*, i les senzilles paraules d'aquest periodista fan evident —com mostra probablement l'equívoc en el nom de pila de l'escriptor— que no coneix Pous i Pagès de primera mà. Per altra banda, la ressenya és poc clara i no aporta res important a la valoració de l'obra. De tota manera, la premsa local tracta el tema i es defineix a favor de *Josafat*, posant-se contra la decisió presa pel jurat. Si bé la població no conserva cap diari de l'època a part de *La Crónica*, el diari *La Lucha*,¹² publicat a Girona, transcriu un article d'un setmanari de Palafrugell gràcies al qual tenim coneixement de la posició que pren la premsa palafrugellenca en el tema:

“Aquella “L'home bó” es la dulce mansedumbre del bien esclarecido por una razón siempre serena y el sentimiento del deber cumplido.

Este, *Josafat*, es la fiera violencia del mal entenebrecido por el fanatismo religioso siempre turbulento y por las avidedes de la carne en sempiterna lucha de salvajes.

Es, por tanto, muy natural que provocase la duda en el jurado calificador y que los suaves resplandores del paraíso fuesen al fin más gratos que los ásperos fulgores del infierno á los señores Massó y Maragall, á quienes los temporales recogen y las tempestades espantan.”

En les ressenyes es fa encara més evident que la decisió del jurat és comprensible tan sols si partim dels codis morals del moment i no de la qualitat literària. Un periodista del diari *El Tradicionalista*, de Girona, manté la mateixa visió amb altres paraules. Creu que *L'home bo* “no merece distinciones ni cosa parecida” i en canvi “*Josafat* es un trabajo psicológico depurado de un artista de temple vigoroso” a qui fins i tot considera superior a Víctor Català. Pensa que els “reparos de índole moral” no han de ser cap problema, i menys en el camp literari. És aquest el punt interessant, ja que, segons l'autor

¹² *La Lucha*, 6-8-1905.

d'aquest article, “si la *serenidad* que encontraba á faltar en dicho trabajo el Jurado de Palafrugell fuera *serenidad* puramente literaria, bien pudiera aquel haber cometido una lamentable equivocación”. L'opció del jurat és criticable —i de fet criticada per molts periodistes del moment—, però cal emmarcar-la en un context social en què una obra com *Josafat* no podia deixar indiferent. Malgrat tot, la premsa gironina, en general, dóna suport a l'obra de Bertrana. Tenint en compte la moral de l'època i l'existència de molts sectors tradicionalistes a la ciutat, sorprèn no trobar més crítiques ferotges a l'obra, tot i que el fet que Bertrana sigui ja un artista localment reconegut pot haver frenat la publicació d'algunes opinions. El suport a *Josafat* i la crítica, per tant, a la decisió del jurat de Palafrugell arriben també a Barcelona, on periodistes com Lluís Via¹³ o Carme Karr manifesten no compartir en absolut el criteri palafrugellenc, basat en la moralitat. Carme Karr, coneguda de Bertrana i a qui aquest dedica el conte *La Margarideta* el 1906, es manifesta en aquest tema amb un to d'indignació pronunciat. Karr, que signa sota el pseudònim “L'Escardot”, troba natural la decisió del jurat donat l'endarreriment en què es troba el país en aquestes qüestions i creu que *Josafat* és una obra que ha de volar sola, massa ambiciosa per ser subjecta a les comparances que comporta un concurs. L'article de l'escriptora és una gran defensa de l'obra i alhora una forta crítica a l'actitud moralment hipòcrita de la societat catalana en conjunt.¹⁴

Com veiem, *Josafat* fa aixecar veus ja des d'abans de publicar-se. La polèmica sorgida arran de la Festa de la Bellesa beneficia més que no pas sentència l'obra de Bertrana. Tot i no resultar guanyadora, l'aldarull i l'allau d'opinions sorgides arran de la decisió del jurat de Palafrugell no fan sinó augmentar la popularitat d'una obra que ja és ben coneguda abans de sortir al carrer.

El 1905, després de la Festa de la Bellesa de Palafrugell i abans de la publicació de l'obra, Bertrana fa una lectura pública de *Josafat*, i surt a la llum la primera impressió a la premsa de la mà de Romà Jori, que considera l'obra ben treballada psicològicament i en destaca sensacions com les següents:

“Torturas de carne, pasiones brutales, obsesiones de hombre, aberraciones de alma, ingenuidades de niño, pasiones desencadenadas, sed insacia-

¹³ VIA, Lluís, *Juventut*, 26-7-1906.

¹⁴ L'ESCARDOT, *Gent Nova*, octubre de 1906.

ble, vaho humano sudoroso, vértigos y anhelos, fanatismo y creencias, instintos salvajes, alaridos de fiera. Ved ahí lo que se desprende de los renglones trazados por Bertrana”.¹⁵

Amb aquestes expectatives gens comunes i el debat arran de la Festa de la Bellesa al darrere, no és estrany que la publicació de l’obra s’esperí amb candeletes.

Polèmica a banda, l’editorial Emporium de Palafrugell decideix fer justícia a la qualitat literària de l’obra no guanyadora i s’encarrega de publicar *Josafat* el 1906. El *Diario de Gerona* del 19 de juny d’aquest any anuncia que ja es troba a la venda.¹⁶ Immediatament, al llarg del mes de juny, comencen a aparèixer a la premsa de Girona ressenyes de l’obra que, durant els mesos de juliol i agost, continuaran en els principals diaris i revistes de la ciutat. La gran majoria d’aquestes ressenyes són altament positives, i consideren secundaris o insignificants els temes d’immoralitat al costat de l’alta qualitat literària de la novel·la. Tan sols *Armonía* ataca durament *Josafat*. Bertrana havia col·laborat repetidament en aquesta revista (el març de 1905 hi publica el conte *La joguina terrible* i hi participa, junt amb personatges com Maragall, Tharrats o Viver, en el desaparegut número extraordinari que la revista publica per fires aquest mateix 1905). Tot i la vinculació de Bertrana a la revista, però, *Armonía* no s’està de criticar l’obra d’un company a qui no creia capaç d’escriure escenes tan dures amb un detallisme que considera desmesurat.¹⁷ Aquesta opinió és rebutada ràpidament pel diari *El Autonomista*, que respon a aquest article amb una clara defensa de *Josafat* en què ridiculitza els arguments moralistes d’*Armonía*.¹⁸ *Lo Geronès*, més discret, adverteix tan sols que “no pot recomanarse sa lectura á tota mena de persones”.¹⁹

En general, les ressenyes valoren l’estil emprat per Bertrana, molt treballat i natural, sense que es noti l’esforç que hi ha al darrere, detall important

¹⁵ JORI, Romà, *La Lucha*, 20-8-1905.

¹⁶ Segons aquest diari, l’obra està “esmeradamente presentada y la ilustran una original portada y artísticas viñetas” (*Diario de Gerona*, 19-6-1906).

¹⁷ *Armonía*, 10-7-1906.

¹⁸ *El Autonomista*, 4-8-1906.

¹⁹ *Lo Geronès*, 7-7-1906.

POLÈMICA A LA FESTA DE LA BELLESA DE PALAFRUGELL (1905) I RECEPCIÓ POSTERIOR DE L'OBRA com ja veurem per valorar una obra literària. *El Autonomista* considera que aquesta naturalitat i senzillesa en l'estil de *Josafat* són la clara expressió d'un ploma ja madura literàriament, que ha trobat el seu estil personal.²⁰ Les ressenyes també valoren el realisme de l'obra, amb abundància de detalls extrets de l'atenta observació de la realitat:

“Ha debido de luchar angustiosamente el Sr. Bertrana para llegar á las entrañas de esa realidad; ha debido de estudiar pequeños detalles de las cosas, anotar hechos insignificantes de las vidas, movimientos impensados de las almas. Pero esa lucha por la “exactitud” no se nota en el libro. El trabajo de “notario” desaparece tras un poeta que, dueño de su asunto y dominador del estilo con que propiamente precisa desenvolverlo, se remonta, observa á cierta distancia sus personajes ya hechos carne, su teatro ya levantado soberbiamente, y con la distancia ve cobrar á aquéllos vida de conjunto, irradiar humanidad.”²¹

Es reconeix un treball i un esforç important darrere l'obra, amb el valor afegit de no ser notat en la lectura. *Lo Geronès*, fins i tot, considera que aquest esforç no ha estat necessari, que la ploma de l'autor és prou madura per escriure guiat per l'impuls literari, guiat per la inspiració i d'una tirada.²² Prudenci Bertrana és un observador nat, que admira la natura i queda enlluernat davant el més petit detall de la realitat, i plasma la intensitat d'aquesta vivència tant a la tela com al paper. És, per tant, un notari de la realitat, de la qual manifesta que no gosaria tocar-ne ni una fulla, però en el procés de creació transmet la intensitat amb què l'ha observada. Observació i emoció estètica s'uneixen i construeixen aquest *Josafat* en què, com bé s'observa ja a l'època, cada detall provoca una sensació al lector, perquè l'autor a partir de la realitat crea un complex món de ficció i l'expressa amb una emoció que s'encomana.

En general la premsa reconeix en l'obra l'observació de la persona humana, necessària per descriure amb tanta exactitud les passions internes de

²⁰ *El Autonomista*, 28-6-1906.

²¹ *Ibidem*.

²² *Lo Geronès*, 7-7-1906.

Josafat, i en aquest sentit alguns consideren que el detall arriba a ser massa explícit, pecant d'un "excés de naturalisme".²³ S'assenyala també l'habilitat de l'autor per contraposar aquesta captació i observació minuciosa de la realitat amb la descripció de la fantasia interna del protagonista, que evidentment es considera un personatge molt complex i ben treballat psicològicament:

"Seguint el procés psicològic, de tocs magistrals digne d'un gran Mestre, que segueix aquex personatge; ficsant-nos en les tempestuoses pasions que van esclatant á mesura que's vá desenrotllant el drama; sentint lo congriament del desenllás, punyent, feréstec, que á la fi arriba am proporcions magnes deturant-lo en cada una de les innombrables belleças del detalls, subtiliçats maravellosament per l'experta má del autor; esguardant, après, la plenitud magestuosa y'l traçat ferm, meravellós, de conjunt de l'obra, un resta pregonament suggestionat y en reb una impressió tan sotragadora que's fá verament imposible poguerla esborrar."²⁴

Josafat, segons aquesta primera recepció de l'obra, té influències franceses, sobretot dels herois de Victor Hugo. La premsa està d'acord a considerar que amb aquesta obra Bertrana entra de ple en la llista dels grans autors de la literatura catalana, al costat de noms com els de Pin i Soler, Massó i Torrents, Víctor Català, Raimon Casellas, Ruyra o Pous i Pagès. També preveu que l'obra suportarà el pas del temps, la qual cosa podem corroborar a quasi un segle de distància.

Carles Rahola, davant la publicació seguida d'obres per part de diferents membres del grup gironí, hi veu un signe clar que la literatura gironina reneix. Segons Rahola, amb la publicació de *Josafat* de Prudenci Bertrana, d'*Ombres* de Xavier Montsalvatge i de *Roses* de Miquel de Palol, ja es pot parlar de grup literari a la ciutat:

"Esto, en Gerona y en menos de un año, me produce una buena sonrisa franca. No estamos tan solos; no somos tan pobres. Cuatro, seis, ocho soñadores en esta ciudad, donde la trivialidad tiene su imperio... no deseo más. Me

²³ *Ibidem*.

²⁴ *El Programa*, St. Feliu de Guíxols, 21-7-1906.

POLÈMICA A LA FESTA DE LA BELLESA DE PALAFRUGELL (1905) I RECEPCIÓ POSTERIOR DE L'OBRA parece que ya formamos legión. Podemos hacer algo. Un día conquistaremos el mundo. Yo me siento fuerte con tres ó cuatro compañeros de camino que tienen la inocencia de escribir y publicar libros en un lugar donde apenas nadie lee.”²⁵

Cal destacar d'aquestes paraules el sentiment de formar part d'un grup i la consciència de desperts entre adormits que tenen una empresa per davant. L'activitat cultural de Prudenci Bertrana a Girona en aquests moments s'identifica totalment amb aquest enfocament.

En general, per tant, *Josafat* és vista com una obra que trenca esquemes, amb un fort realisme i una gran capacitat per reflectir les passions internes de l'ànima humana. Una obra que té escenes que poden titllar-se d'immorals però que, i això és el que compta, queden del tot redimides per la qualitat literària:

“Aquest agermanament del narrador y l'artista fá que certs pasatjes d'aquesta obra, en que la força realista esdevé á riscos d'esser brutal, y que ho seria del tot, d'una brutalitat repugnant, si fossin traçats per ploma menys refinada, surtín dotats d'una atracció corprenedora y que'ns fan sentir una pasió candorosa vers aquell foll luxuriós, qui resta com compadescut als nostres ulls, en lloc d'esguardar-lo am gest repulsiu.”²⁶

Josafat arriba també, evidentment, a Barcelona, i la premsa de la ciutat comtal també dóna les seves opinions sobre l'obra tan bon punt acaba de publicar-se.²⁷ De fet, és a Barcelona, i de la mà d'Antoni López, on l'obra es reeditarà el 1907 gràcies a l'èxit aclaparador de la primera edició. Des de Barcelona, s'assenyalen Zola i Víctor Català com a referents de Bertrana a l'hora d'escriure *Josafat* i, com la premsa gironina, es creu que amb aquesta novel·la Bertrana es

²⁵ RAHOLA, Carles, “Un libro de versos”, *El Autonomista*, 10-11-1906.

²⁶ *El Programa*, St. Feliu de Guíxols, 21-7-1906.

²⁷ Ressenyes de *Josafat* a la premsa barcelonina: *Diluvio*, 23-6-1906; Joaquim Pla, “Dos llibres nous”, *Juventut*, 28-6-1906; M. *El Poble Català*, 28-6-1906; Lluís Via, *Juventut*, 26-7-1906; *Cu-cut*, 26-7-1906; Enric Bosc i Viola, *Devant*, 5-8-1906; *L'Esquella de la Torratxa*, 7-9-1906 *Memorandum*, 10-9-1906; Carme Karr (L'Escardot), *Gent Nova*, octubre 1906; M. De Bey, *Enllà*, 30-11-1906; J. L., *Llevor*, 27-4-1907.

fa un nom entre les grans figures de la literatura catalana del moment, tot i que en algun cas s'admet que fins aleshores es desconeixia del tot l'obra de l'autor, la qual cosa és comprensible donada la breu carrera literària exercida per Bertrana fins al moment: "Son nom ens era desconegut, com ens ho es la seva persona. Ignorém si es vell ó jove; pero quí concebeix una narració com *Josafat* y la desenrotlla y escriu en una forma tan adequada, es induptable que reuneix condicions suficients per obrirse camí en el conreu de la literatura".²⁸

En les ressenyes de la premsa barcelonina en molts casos les qüestions morals no hi són ni tan sols citades. En general es destaquen aspectes de l'obra ja assenyalats per la premsa gironina, com el bon tractament psicològic del protagonista, el detallisme fruit de l'observació de l'autor, la contraposició entre el realisme que desprèn l'obra i les fantasies interiors de Josafat o la creació d'un ambient. El llenguatge és també molt ben considerat per totes les ressenyes, i *Memorandum* n'assenyala la senzillesa, així com el fet que la novel·la no té res sobrer, i per tant fa un bon ús de les tècniques narratives:

"Narració directa sense inútils epissodis que imposin dilatories a l'assumpte principal, que es desenrotlla severa y magestuosa, precisa y atractiva, iniciant en el lector un interés sempre creixent que no acaba fins a la última fulla, plàstich y poemàtich final, digne de la ploma mellor trempada. Lo llenguatge d'en Bertrana es castiç y culte, sense pecar d'aquell culteranisme d'invençió a que'ns tenen acostumats molts escriptors, per altra part distingits."²⁹

És evident que *Josafat* és una obra que no deixa indiferent, provoca fortes sensacions al lector i trenca amb moltes concepcions morals establertes fins llavors. Des del *Cu-cut* s'avisava, amb molta gràcia: "Ab tot y passar la cosa dintre una iglesia, no's creguin pas que sigui un llibre de oracions. Tot lo contrari", i M. De Bey advertia que provocaria un xoc en algunes ments lectores per la qüestió moral:

"Si la llegidora delicada a la quina la Victor Catalá prevenia contra'l seu llibre "Drames rurals" prengué en ses fines mans aquet llibre encuriosida y atreta ab la atracció de lo ferestech el llegís de cap a cap! Quin sotrach ne

²⁸ *L'Esquella de la Torraça*, 7-9-1906.

²⁹ *Memorandum*, 10-9-1906.

POLÈMICA A LA FESTA DE LA BELLESA DE PALAFRUGELL (1905) I RECEPCIÓ POSTERIOR DE L'OBRA
rebría la seva ànima àvida de sensacions delicades banalment delicades tal volta... De segur que fins enmalaltiría y de nit somniaría al brutal Josafat en les llobregors del seu cau... Y no aquesta damisela tan sols ne rebría mala impressió. Jo crech que la rebrá fins lo més acostumat a les crueses de la escola naturalista. En si tot aquell dotat de sensibilitat humana, podem dir, susceptible d'impressionarse fundament de sentir pors y esgarrifances devan l'horrorós, mirará de rehull aquell llibre com qui mira ab horror lo llit que acaba de deixar ahont ha sigut victima del deliri o d'un mal ensomni."³⁰

Però si la qüestió moral és tractada de puntetes, Carme Karr, sempre rotunda, deixa clara la seva posició, en què defensa la valentia de Bertrana per tractar la luxúria i el fanatisme, dos temes molt difícils de plasmar en literatura, i defensa clarament l'obra en el tema moral:

“Llegint *Josafat* un hom resta admirat y sobre tot seré: les passions no hi son pas excitades. Ni es un descregut, ni es un sensualista el qui ha escrit aquelles belles planes brusques, dures, sense ferir cap sentiment, sense desflorejar cap delicadesa. Es una ànima de sensitiu que ha fet esclatar y vibrar, en vides y recordances, les pedres de la vella catedral de la *cittá morta*, am la creació del campaner *Josafat*. (...) Els qui no cerquéu en vostres lectures, espasmes malsans del esperit y del cos: llegiu *Josafat*, l'admirable narració. Els qui busquéu la vera emoció artística de una obra, obriu *Josafat*, y una á una, fatalment, irresistiblement, ne llegirèu, assaborintles totes les planes.”³¹

Lluís Via destaca en *Josafat* una característica que considerem especialment important: l'objectivitat del narrador, que se situa amb total imparcialitat en l'exposició dels fets.

La literatura publicada fins al moment per Bertrana està marcada per la forta presència de l'autor. Tot i que hi ha alguna excepció (com els contes

³⁰ M. De Bey, *Enllà*, 30-11-1906. Anys més tard, sí que trobem una crítica que ataca *Josafat* per la falta de moralitat: des de *Catalunya social* Miquel i Macaya considera que *Josafat* falta a la moral i la religió; però és ràpidament respost per Miquel Bosch i Jover, que deixa les coses clares i observa que el fet que el campaner es torni boig i es penedeixi hi ha una lliçó moral “que lleva l'aspror que batega en l'obra d'En Bertrana”.

³¹ L'Escardot (Carme Karr), *Gent Nova*, octubre de 1906.

“Pagesívola”³² o “Un arròs a sa Fosca”³³), en general els contes parteixen d’un apunt del natural o d’una reflexió en veu alta sobre una situació puntual per desembocar en una anàlisi dels estats d’ànim d’un jo literari que té massa a veure amb l’autor. És per això que és altament rellevant que Bertrana no prengui posició davant una novel·la de la complexitat ètica de *Josafat*. Bertrana en aquesta obra exposa els actes, sentiments, sensacions i reflexions dels protagonistes des de fora, sense que s’endevinin com a seus, amb una distància i objectivitat que representen un gran salt en la seva narrativa i demostren clarament la maduresa literària de l’autor. Aquesta imparcialitat, que comença a despuntar en el Bertrana del moment, és destacada també per Joaquim Ruyra com a característica més important de *Nàufrags*, que Bertrana publica el 1907: “Es un treball de primer ordre. L’assumpte es interessantíssim y está tractat amb una delicadesa y una imparcialitat de ver observador, que no té prejudicis de secta y que sent y sap fer sentir pietat pel dolor humà, que analisa”.³⁴

És important destacar la consciència que amb aquesta obra es demostra el naixement d’un nou corrent literari del qual Bertrana és un dels millors exponents. La creació d’aquesta nova literatura representada per *Josafat* és molt més important que qualsevol consideració moral al respecte.³⁵

Joan Maragall escriu a Bertrana amb motiu de la recepció de l’exemplar de *Josafat* que aquest li ha fet arribar. Maragall, que dos anys després impulsarà Bertrana a escriure amb l’expressió “Més, més!” després de sentir la seva conferència “Les belleses de la natura i el seu goig”, en aquests moments comença a descobrir i valorar el Bertrana escriptor. I ho fa amb *Josafat*, l’obra que, segons el poeta, demostra la maduresa de l’autor: “Amich Bertrana: m’ha fet goig de veure el seu fortíssim *Josafat* formant un llibre imprès. Es com un nen quan un el vestex d’home, que sembla que desde llavors ja pot anar pel mon”.³⁶

³² BERTRANA, Prudenci, “Pagesívola”, *L’Enderroch*, 2-3-1902.

³³ BERTRANA, Prudenci, “Un arròs a sa Fosca”, *Catalunya*, setembre-octubre 1904, pàg. 119-130.

³⁴ Carta datada a Alacant el 20-1-1908. Fons Bertrana de la Universitat de Girona. Correspondència de Prudenci Bertrana. Carta 30.

³⁵ M. *El Poble Català*, 28-6-1906.

³⁶ La carta és datada a Blanes el 18 de juny de 1906. Fons Bertrana de la Universitat de Girona. Correspondència de Prudenci Bertrana. Carta 18.

Si bé en el moment de la publicació la moralitat de *Josafat* és posada en qüestió amb discreció, abundant molt més les qualificacions literàries, posteriorment la “poca moralitat” de l’obra serà utilitzada com a retret amb motiu d’altres polèmiques relacionades amb l’autor que s’esdevenen entre la societat gironina. Bertrana participa en una polèmica que té lloc el juny de 1910 i que utilitza com a plataformes la revista *La Regeneración* i el *Diario de Gerona*.³⁷ La polèmica neix arran d’un article que publica Dídac Ruiz a *Vida socialista* i que transcriu *El Autonomista* el 4 de juny de 1910. En aquest article Ruiz fa una clara lloança de *Josafat* i del *Llibre d’August Alzina*, de Carles Rahola, i per altra banda, en el to polèmic que el caracteritza, titlla Álvarez de Castro de boig i paranoic. Com és de suposar, el sector més reaccionari de la ciutat contesta amb fúria, i ho fa amb l’article “¡Noble Gerona, protesta!”, publicat a la revista catòlica *La Regeneración*.³⁸ En aquest article, plagat de referències al deute dels nobles gironins cap als herois que van lluitar per Girona a la guerra de la Independència, l’autor, que signa com a G., protesta per la falta de respecte de Ruiz cap a Álvarez de Castro i es mostra contrari a l’europeïtzació que aquest proposa com a clau per l’avanç cultural: “no queremos, ni necesitamos cables que nos unan á la civilización mundial en el sentido internacionalista que V. dá á la palabra y menos si esos cables se llaman Bertrana o Rahola”. L’articulista de *La Regeneración* tampoc comparteix, evidentment, l’opinió que *Josafat* mereix a Dídac Ruiz, i qualifica l’obra de “la producción literaria mas asquerosamente carnal que han visto los siglos”, només comparable, diu, a la literatura de Zola. I continua: “Bertrana en este libro ha puesto á contribución todas las groserías más procaces, para dar cuerpo á la carnalidad más abominable que constituye el nervio de aquella narración. Por eso fue excluida de concurso en los «Jocs Florals» de Palafrugell”. L’article acaba amb una frase bastant representativa del tarannà del signant: “¡Gerona, protesta! ¡Hijos de Gerona, defended el honor de vuestra Madre!”

Davant uns atacs tan directes, Prudenci Bertrana escriu una carta al director al *Diario de Gerona*,³⁹ i el punt final a la polèmica el posa l’article de

³⁷ En dóna notícia Jordi Castellanos al pròleg de *Josafat*, Edicions 62, Barcelona, 1998, pàg. 15.

³⁸ G.. “¡Noble Gerona, protesta!”, *La Regeneración*, 11-6-1910, pàg. 1-4.

³⁹ BERTRANA, Prudenci, “Remitido”, *Diario de Gerona*, 16-6-1910, pàg. 10-12.

resposta de *La Regeneración*: “Las cosas en su lugar”.⁴⁰ La carta de Bertrana té interès perquè és una extensa exposició de la concepció que té l'autor de la seva obra. En aquesta carta, en què, a més, defensa D. Ruiz, manifesta la seva total independència a l'hora d'escriure: “yo puedo asegurar a los hombres de la revista de acción católica —demasiada acción— que no me acuerdo absolutamente de ellos cuando escribo mis obras”. Declara que no podrien entendre's mai en matèria d'art, perquè, diu, “yo busco la belleza á todo trance y cuando la hallo, esté donde esté, sea como sea, siento una fuerza interior que me obliga á producir la obra”. Bertrana entén l'art com a impuls, per sobre de la moral o la raó, i aquesta sinceritat és la seva ètica artística: “cuando se escribe de esta suerte, cuando no se busca el aplauso de una secta determinada, ni se pretende halagar pasión alguna, la obra es moral”. La resposta de Bertrana és oferir un altre concepte de moral basat en la sinceritat artística i no en les convencions religioses. Tot i això, es refereix també a aquest tema:

“*Josafat* no puede ser un libro para monjas, ni para doncellas, ni tal vez para señoras, pero para los que en la vida han aprendido á vivir nada pueden hallar en *Josafat* que les sonroje. Mi primera obra admito que pueda ser mala pero no admito que sea asquerosa, ni grosera, ni procáz. La escribí honradamente, castamente, con el puro placer del artista que crea, en horas dichosas de un olvido absoluto de todas las míseras cuestiones sociales, de todas las detestables sutilezas que perturban la razón de los fanatizados.”

Aquestes paraules, més que una justificació de *Josafat*, són l'exposició de tota una teoria artística, la de l'artista pur que té l'art com a consol de la realitat bruta, de l'artista sincer que escriu (o pinta) guiats per un impuls vocacional i amb total independència ideològica. Bertrana explica també la tècnica narrativa que utilitza, i n'assenyala l'objectivitat ja comentada en algunes ressenyes vistes anteriorment: “desde la primera á la última cuartilla me ceñí á una imparcialidad de narrador absoluta; imparcialidad que para suerte mía ha sido reconocida y alabada por cuantos sin distinción de ideas eran capaces de comprenderla”. La sinceritat artística ve reblada pel fet que Bertrana manifesta que *Josafat* té un origen basat en un fet real; no el revela, però, perquè

⁴⁰ G., “Las cosas en su lugar”, *La Regeneración*, 25-6-1910, pàg. 2-5.

POLÈMICA A LA FESTA DE LA BELLESA DE PALAFRUGELL (1905) I RECEPCIÓ POSTERIOR DE L'OBRA això no té cap interès: el que interessa és l'obra, no l'autor ni l'anècdota que hi ha al darrere.

La recepció de *Josafat* ens demostra una vegada més la qualitat literària d'aquesta obra. No en va ésser reeditada el 1907, i pocs mesos després Pere Ferrés ja té la intenció de traduir-la al castellà.⁴¹ *Josafat* és l'obra més reeixida de Bertrana. La primera novel·la publicada d'un autor que comença tímidament la seva carrera literària amb breus narracions sentimentals que li serveixen per plasmar sentiments íntims i amb tan sols set anys d'experiència com a escriptor és capaç d'escriure una obra com *Josafat*. Al moment d'escriure la seva gran obra, Bertrana ha assolit ja la seva maduresa literària i té molt clar què representa per a ell la literatura. Segons Rahola, en aquest punt de la seva trajectòria literària ja "té dret a figurar entre'ls primers de Catalunya".⁴² El cert és que amb la publicació de *Josafat* Prudenci Bertrana es guanya l'admiració d'intel·lectuals a nivell nacional: l'obra és reconeguda ja com a cabdal pels crítics de l'època. Actualment, ha superat perfectament el pas del temps i continua essent un important referent en la literatura catalana.

⁴¹ Pere Ferrer, carta datada a Palma de Mallorca el 1-1-1908. Fons Bertrana de la Universitat de Girona. Correspondència de Prudenci Bertrana. Carta 15.

⁴² RAHOLA, Carles, "Prudenci Bertrana", *Lletres*, 1-5-1907.